

На підставі результатів дослідження ми вважаємо, що наступність в екологічному вихованні дітей 5 і 6 років в умовах діяльності “школа–дитячий садок” досягається шляхом інтеграції педагогічної діяльності вихователів, учителів і сім’ї. Результативними видами їх взаємодії є такі: взаємовідвідування й обговорення уроків і занять; педагогічне моделювання; ділові ігри; планування спільних форм діяльності дошкільників і учнів, самоосвіта (за рекомендованою науково-методичною літературою); виконання обов’язків учителя вихователем у позаурочний час в першому класі, а вчителем – вихователя в підготовчій групі. Для батьків було визначено коло знань, які діти можуть засвоїти з ними вдома, і розроблено поради: “Що розповідати дітям про природу”, “Як допомагати дітям вести самостійні спостереження за об’єктами та явищами природи”, “Яку прочитати дітям природознавчу художню літературу”, “Як обладнати вдома куточок природи” тощо.

Основні положення та рекомендації щодо здійснення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку впроваджуються у практику роботи дошкільних і загальноосвітніх навчально-виховних закладів міста Кам’янця-Подільського,

Ми прийшли до висновку, що розвиток дитячої особистості потребує відповідних умов, від яких залежить його ефективність, продуктивність виявів особистості як суб’єкта діяльності. Цьому найбільшою мірою сприяє навчально-виховний комплекс з єдиними підходами та вимогами до кожної дитини, наданням їй максимальних можливостей для виявлення і розкриття творчих здібностей, обдаровань на всіх етапах – від дошкільника до молодшого школяра і в подальшому житті. Таким чином, забезпечивши умови для ефективної реалізації наступності в ознайомленні з природою дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, можна досягти неперервності та ефективності їх екологічного виховання. Відтак розвиток дитини на основі взаємодії, наступності – це закономірний, соціально зумовлений процес формування особистості, що забезпечує умови розумового, психічного, соціального, творчого розвитку відповідно до сучасних вимог і потреб.

Список використаних джерел

1. Богуш А. Проблема наступності дошкільної і початкової ланок у навчально-виховному комплексі “Надія” // Зб. наук. праць: Спец. випуск / В.Кузь (гол. ред.). - К. : Наук. світ, 2002. – С. 72-75.
2. Кормило О. Проблема активізації емоційної сфери молодших школярів у навчальній діяльності в працях В.О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка : Педагогіка, 2002. - №5. - С. 66-69.

The article deals with the problem of continuity of preschoolers and junior pupils ecological education Kamianets-Podilsky. The ways of realization of continuity in the conditions of working of primary schools №14 are described.

Key words: continuity, common activity, ecological education.

УДК 373.65-053.6: 37.018.32

Мельник О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОБУТУ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

У статті розглянуто чинники, які впливають на формування культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів.

Ключові слова: культура побуту, молодші підлітки, школи-інтернати, позаурочна виховна діяльність.

Сучасні економічні зміни в суспільстві та науково-технічний прогрес вимагають виховання особистості, яка здатна застосовувати свої знання на практиці, пристосовуватись до нових обставин, людини-господаря, здатної вирішувати будь-які задачі, що виникають в процесі життєдіяльності. Певні аспекти виховання культури побуту у молодого покоління знайшли відображення в працях філософів (Л.Буєвої, В.Буслінського, О.Разіна, І.Стогнія та ін.), психологів (Є.Верещак, В.Войтко, Ф.Іващенко, Г.Костюк, Д.Фельдштейн та ін.) та педагогів (О.Будник, С.Панасюк, В.Сухомлинський, Н.Слюсаренко, Г.Ковальчук та ін.).

Особливо актуальною проблема виховання культури побуту є для учнів шкіл-інтернатів, оскільки вихованцями інтернатних закладів переважно є педагогічно-зanedбані діти із неблагополучних або неповних родин, батьки яких не приділяли належної уваги їх навчанню та вихованню; часто такі учні не відвідували школу або відвідували її несистематично. Багато з цих дітей зазнали психічного, фізичного, сексуального насильства до того, як потрапити до шкіл-інтернатів. Всі ці фактори є причиною відставання багатьох учнів шкіл-інтернатів у фізичному, психічному, розумовому та духовному розвитку.

Актуальність проблеми, її недостатнє теоретичне вивчення в сучасних умовах реформування національної системи освіти, потреби практики зумовлюють необхідність визначення особливостей формування культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів.

Мета статті - розкрити особливості формування культури побуту учнів 5-7 класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

Аналіз досліджень з виховання культури побуту (М.Максюта, С.Панасюк, Р.Позінкевич, В.Садовська тощо) дали можливість визначити поняття «культура побуту». Під культурою побуту вчені розуміють сукупність якостей особистості, які характеризують її вміння організовувати побут та змістовне дозвілля, бережливо та з повагою відноситися до природи та праці інших людей, брати активну участь в різних видах праці. Культура побуту включає також економіку та раціональну організацію домашнього господарства, вміння допомагати та поводити себе з рідними та близькими.

Виховання культури побуту включає в себе розвиток тих якостей людини, що визначають характер, результативність, зручність та комфорт в організації її побуту, які формуються шляхом поступового засвоєння господарсько-економічних навичок, певних етичних та естетичних понять.

Культура побуту зростає шляхом оптимізації взаємодії всіх її компонентів. Неодмінною умовою зростання культури побуту є збагачення внутрішньої культури особистості, удосконалення процесу ведення домашнього господарства, збільшення уваги дорослих до виховання дітей, дозвілля тих видів діяльності, які сприяють духовному збагаченню особистості.

На формування культури побуту, яка є аспектом життєдіяльності особистості, впливають ряд чинників. Перш за все, існує нерозривний взаємозв'язок між культурою побуту та внутрішньою культурою людини. Крім того соціально-класові відмінності та економічний статус вносять свої корективи в рівень культури та побуту різних соціальних верств населення. Інтереси, хобі та професійна діяльність людини також залишають певний відбиток у побуті. Культура побуту знаходиться під постійним впливом і такого чинника, як мода. Кожному історичному періоду характерна певна мода не тільки на одяг, але і на норми поведінки, влаштування житла, стиль життя [5].

Формування культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів ми розглядаємо як динамічний процес, що розгортається в часі та передбачає різні зміни в його структурних компонентах. Ці зміни накопичуються кількісно та призводять до якісного стрибка, тобто до перебудови даного феномена в бік упорядкування.

Найбільш сприятливим та вдалим для виховання культури побуту є молодший підлітковий вік. Його часто називають важким або критичним завдяки сенситивності, підвищеної емоційної чутливості підлітків, як до зовнішніх, так і до внутрішніх

чинників. В цей складний період відбуваються якісні зміни в фізичному, психологічному, психічному розвитку дитини, формується особистість підлітка і такі його якості, як самотвердження, самосвідомість, самооцінка. З одного боку підліток відкриває та утверджує власне «Я», свою особистість, з іншого – вступає в нові суспільні, соціальні та духовні відносини та взаємозв'язки.

Підліток залучається до більшої кількості різних видів трудової діяльності як в навчальному закладі, так і вдома. Це природно і відповідає його можливостям і потребам. Підліток усвідомлює роль суспільно-корисної діяльності в житті людини, у нього з'являється бажання побачити кінцевий результат своєї праці, прагнення виявити певну ініціативу, творчість та самостійність. Він бере участь в трудовій діяльності з метою самовираження, власного розвитку та довершеності, виховання рис характеру, необхідних для самостійного життя. Спонукальними мотивами праці підлітка виступають задоволення його пізнавального інтересу, бажання використати свої знання та зробити щось не так як інші. Велике значення для підлітка має праця творчого характеру [6, с. 189].

Таким чином, можна стверджувати, що молодші підлітки вже готові та здатні сприймати, засвоювати та застосовувати на практиці господарсько-економічні, екологічні, естетичні знання тощо, які є невідмінними складовими культури побуту.

Слід зазначити, що процес виховання культури побуту у молодших підлітків шкіл-інтернатів має свої особливості, оскільки більшість вихованців шкіл-інтернатів – соціальні сироти, діти з малозабезпечених родин. Соціальне сирітство – це суспільне явище, коли батьки не займаються належним чином вихованням та навчанням дитини, тобто коли дитина є сиротою при живих батьках. Причини цього: відмова батьків виховувати та утримувати своїх дітей через небажання або неможливість це зробити через безробіття, низький рівень доходу, нестабільність матеріального становища; примусова ізоляція дитини від батьків, позбавлених батьківських прав в результаті їх аморального чи асоціального способу життя. Все більш поширеним стає: розлучення батьків; алкоголізм та наркоманія в сім'ях, де є діти; відсутність моральних устоїв; зменшення відповідальності батьків за виховання своїх дітей та кількості державних установ, покликаних допомагати батькам виховувати дітей. Батьки все більше часу приділяють роботі, все менше – дітям, в кращому випадку виховання дітей зводиться до задоволення їх потреб в їжі та одязі. Ці соціально-економічні зміни призводять до постійного збільшення кількості соціальних сиріт [1, с. 4; 15-16].

З іншого боку, як зазначається в «Енциклопедії освіти» «сучасне сирітство» є, певним чином, наслідком недостатньої уваги суспільства до соціальних проблем сім'ї, погіршення виховної роботи з дітьми та батьками» [3, с. 817-818]. Завдяки недостатній увазі з боку батьків, вчителів та суспільства на виховання соціальних сиріт, такі діти частіше всього педагогічно запущені або «важкі», як їх звикли називати в педагогічній літературі.

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що в школах-інтернатах навчається та виховується специфічний контингент дітей. Молодші підлітки шкіл-інтернатів відрізняються від своїх ровесників звичайних загальноосвітніх навчальних закладів. В учнів шкіл-інтернатів, як правило, відсутній інтерес до навчання, деформовані духовні та естетичні потреби, порушена самосвідомість, сформовані негативні морально-правові, етичні норми поведінки та цінності.

Спілкування учнів в школах-інтернатах має свої особливості, на що звертали увагу в своїх працях дослідники (Л.Бернадська, В.Вугрич, Л. Єременко, Л.Канішевська, В.Марущак, В.Мухіна, Г.Філатова та ін.) Вихованці інтернатних закладів ізолювані від соціуму, постійно перебувають в закритому колективі, коло їх спілкування є дуже обмеженим, що є причиною неусвідомлення ними необхідності вибіркової спілкування в майбутньому самостійному житті, несформованості в

них позитивних комунікативних умінь і навичок, невміння налагоджувати рівноправні стосунки з незнайомими людьми. Внаслідок збіднелих емоційних контактів відбувається гальмування емоційного розвитку, а відсутність досвіду моделювання поведінки в нетипових ситуаціях може в подальшому призвести до їх соціальної дезадаптації.

Відсутність нормальних умов життя або негативний попередній досвід в родині призводять до розлюченості, недовіри до світу, несформованості в учнів інтернатних закладів елементарних побутових вмінь та навичок. Як правило, вихованці шкіл-інтернатів не мають уяви про те, як має бути облаштований побут, як поводити себе з іншими, як допомагати рідним та близьким. Все це має пояснювати та показувати вихователь, іноді вчити власним прикладом, виховуючи в них доброту, співчуття, взаємовиручку, вміння працювати в колективі, чесність та порядність.

Організація життя та побуту вихованців шкіл-інтернатів має свої відмінні риси. Учні шкіл-інтернатів прививають навички самообслуговування, санітарно-гігієнічні навички, навчають прибирати свої кімнати, територію інтернату, чергувати в їдальні, доглядати за одягом, взуттям тощо, вони завжди зайняті якоюсь справою і знаходяться під контролем вчителя чи вихователя. З іншого боку, обмеженість сфери життєдіяльності у таких закладах, звужений індивідуальний досвід дітей, повне задоволення необхідних потреб вихованців без прикладання жодних зусиль з їхнього боку ведуть до безініціативності учнів, формування в них споживацької культури, невміння облаштовувати свій побут і вирішувати побутові проблеми, небажання працювати, патерналізму в майбутньому житті.

Дослідники (Л.Бернадська, В.Вугрич, Л.Канишевська, Б.Кобзар, Л.Кузьменко, В.Марущак, А.Наточий, В.Слюсаренко та ін.) звертаються до питань заорганізованості навчально-виховного процесу шкіл-інтернатів, надмірної опіки (патерналізму) в таких закладах та постійного контролю з боку оточуючих дорослих. Це гальмує та заважає вихованню в учнів самостійності, активності, відповідальності, формуванню вмінь осмислювати та давати оцінку своїм вчинкам, планувати свою діяльність та передбачати її наслідки. Вихованці шкіл-інтернатів вчать пристосовуватися до вимог, характеру одних і тих самих дорослих та до різних обставин. Це негативно впливає на формування культури побуту та виховання особистості, яка володіє навичками самостійної життєдіяльності та здатна в майбутньому самостійно вирішувати власні побутові проблеми.

Крім заорганізованості, в школах-інтернатах часто використовуються методи авторитарної педагогіки, має місце владна роль педагога, недостатня психолого-педагогічна підготовленість вихователів та вчителів шкіл-інтернатів до роботи із специфічним контингентом дітей. Програми навчання та виховання в школах-інтернатах не враховують відхилення таких дітей у психічному, інтелектуальному і фізичному розвитку, їх різні рівні підготовки до навчання та можливості сприйняття матеріалу. Присутній формалізм в роботі дорослих, який виявляється в показному характері виховної роботи, відсутності урахування індивідуальних особливостей учнів під час цієї діяльності, їх особистих здібностей, вподобань та інтересів, неможливості здійснення дітьми самостійного вибору щодо проведення вільного часу, на що звертали увагу в своїх роботах дослідники (І.Іванов, Б.Кобзар, В.Слюсаренко та ін.).

Проблема виховання культури побуту в учнів шкіл-інтернатів є особливо актуальною, оскільки одне із головних завдань інтернатних закладів – підготовка вихованців до майбутнього самостійного життя.

Задача педагогічного колективу школи-інтернату – організувати життєдіяльність учнів таким чином, щоб викликати у них почуття поваги до праці, відповідальності

за доручену справу, бажання допомагати один одному, брати участь в різних трудових завданнях. Їх треба навчити, перш за все, бути господарями своєї школи, а потім гарними господарями в побуті.

Школи-інтернати мають всі необхідні умови та можливості для формування культури побуту учнів, а саме: діти цілодобово перебувають в таких закладах під наглядом та впливом педагогів і персоналу, виконують певні доручення, мають свої обов'язки, їм прививають навички самообслуговування тощо.

Питання формування життєвих умінь і навичок у вихованців шкіл-інтернатів розглядала в своїх працях Л.В.Єременко [4]. Її дослідження виявили відсутність належної системи роботи по формуванню у вихованців побутових умінь і навичок та показали, що більшість підлітків не розуміють їх сутності і значення в подальшому житті, хоча в цілому учні позитивно ставляться до набуття певних побутових умінь і навичок.

Значну роль у формуванні культури побуту учнів шкіл-інтернатів відіграє позаурочна виховна діяльність.

Позаурочна діяльність – це система організованих і цілеспрямованих занять, які проводяться з метою допомогти учням успішно оволодівати знаннями, продовжуючи процес пізнання, вироблення навичок суспільно корисної праці, виховання самостійності, свідомої дисципліни, ініціативи, співробітництва, виявлення та розвитку індивідуальних творчих здібностей і нахилів учнів. Вона сприяє їх моральному, розумовому, фізичному вихованню, задовольняє інтереси та культурні потреби вихованців, забезпечує корисний відпочинок.

Позаурочна виховна діяльність в школах-інтернатах організована таким чином, що вихованці шкіл-інтернатів мають достатньо вільного часу, який можна використовувати для формування в них життєво-необхідних побутових умінь та навичок, які зможуть допомогти їм успішно існувати в сучасному світі. Так, наприклад, в Бучанській спеціалізованій загальноосвітній школі-інтернаті I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов Київської області учні старших класів на базі соціального гуртожитку набувають практичних знань з самостійного життя, учні середнього та старшого віку беруть участь в спільній колективній справі по прибиранню шкільних об'єктів, території школи, проведенні ремонтних робіт «Школа – наш дім, ми – господарі в ній!». З 2010 року для учнів середніх класів, з метою набуття ними навичок господарювання, працює центр соціальної адаптації молоді (САМ), в якому діти мешкають групами по 10 осіб і ведуть самостійно власне домогосподарство. Така практика є необхідною умовою формування культури побуту [2, с. 18-19].

Цінним є досвід Володарської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-II ступенів Житомирської області, де в навчально-виховну діяльність впровадженні курси господарсько-економічного спрямування. Метою авторської програми факультативного курсу для учнів 9-12 класу „Основи сімейного господарювання”, розробленою педагогом цього закладу Л.В. Купріяничик, є отримання учнями економічних, сімейно-побутових та фінансових основ знань, виховання життєвих компетенцій у вихованців інтернатного закладу, формування господарсько-економічної та законодавчо-грамотної особистості.

Особливо поширеним в сучасних школах-інтернатах стає метод учнівського самоврядування. Так, в загальноосвітній школі-інтернаті I-II ступенів № 14 м. Києва діє шкільний Трикутник, серед напрямків діяльності якого хотілося б виділити рейди-огляди по збереженню шкільного майна, участь у благоустрої території школи, підготовці школи до нового навчального року, допомога у організації оздоровлення дітей протягом літа та в роботі шкільного табору тощо. Під час такої діяльності у вихованців формується відповідальність, бережливе

ставлення до суспільної власності, результатів своєї праці й праці однолітків, виховується потреба в суспільно корисній праці. Ці якості є необхідними для формування культури побуту підлітків [2, с. 168-169].

Але в більшості шкіл-інтернатів проблемі формування культури побуту не приділяється достатня увага, робота з цього питання носить несистематичний характер.

Вищезазначені чинники (соціальне сирітство, специфіка контингенту та особливості організації навчально-виховного процесу в школах-інтернатах) значно ускладнюють процес формування культури побуту вихованців. Ці ускладнення можуть бути усунені за допомогою наступних педагогічних засобів:

- використання потенціалу позаурочної діяльності в формуванні культури побуту;
- надання ініціативності, самостійності, творчості учням та педагогам в цьому питанні;
- систематична робота педагогічного колективу, запровадження курсу з формування в учнів шкіл-інтернатів культури побуту в позаурочній діяльності;
- використання у процесі позаурочної виховної роботи методів соціально-педагогічного розвитку, які здійснюють комплекс впливів на розвиток всіх сфер і властивостей особистості.

Проблема формування культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів потребує подальшої розробки, зокрема, вивчення стану сформованості культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів; підготовки педагогічних кадрів шкіл-інтернатів до формування культури побуту молодших підлітків; методичного супроводу з проблеми формування культури побуту молодших підлітків шкіл-інтернатів.

Список використаних джерел

1. Артюшкіна Л.М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект): Монографія / Артюшкіна Л.М., Полянничко А.О.. – Суми : СумДПУ, 2002. – 268 с.
2. Виховання особистості учня інтернатного закладу як суб'єкта самостійної життєдіяльності: наук.-мет. посіб. / [кер. авт.кол. С.О. Свириденко]. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2010. – 235 с.
3. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Єременко Л.В. Специфіка виховання бережливого ставлення до матеріальних цінностей в учнів шкіл-інтернатів / Л.В.Єременко // Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): зб. наук. пр. – К. : ВіРА Інсайт, 2001. – Кн.І. – С.301-307.
5. Позінкевич Р.О. Сім'я та сімейно-побутова культура: матеріали та програма до спецкурсу „Сім'я та сімейно-побутова культура” / Позінкевич Р.О., Максютя М.Є. - Інститут системних досліджень освіти. - Луцьк : Вежа. Видавництво Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1995. – 96 с.
6. Фельдштейн Д.И. Проблемы возрастной и педагогической психологии / Фельдштейн Д.И. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 368 с.

Some factors that influence on the formation of boarding schools younger teenagers' culture of family life are analyzed in this article.

Key words: *mode of life culture, younger teenagers, boarding schools, free time educational activity.*